

І. Франко

Ліси і
пасовиська

І. ФРАНКО
~~43400~~ / 188
ЛІСИ І ПАСОВИСЬКА

(147)

№ 158

Ціна 5 к.

№ 158

276 95

J. SPANNO

016
І. ФРАНКО

ЛІСИ І ПАСОВИСЬКА

43400

/18

ИДАВНИЦТВО „УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИК“

Бібліографічне опис цього видання розміщено в „Літописі
Мерейського Друку“, „Квітковому репертуарі“ та інших
видавничих Удільської Книжкової Палати

Друк. „Український Робітник“

Укрголовліт № 820

Тираж 15000 прим.

Замовл. № 4544

Харків

1929

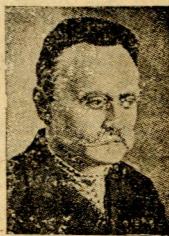
Львівська Філія
Бібліотеки АН УРСР

2460
Львівська бібліотека
АН УРСР
№ 31.870

Ф/І
6261
7-637

СЕЛЯНСТВО ГАЛИЧИНИ ПІСЛЯ КРІПАЧЧИНИ

Інтерес до життя трудового люду села та міста зародився у Франка ще з дитячих років, з батьківської кузні та в той час, як він учився у нормальній школі. Цей інтерес надто побільшав у нього після того, як письменник усвідомив соціальні настрої Шевченкових творів та творів інших українських письменників. Франко пильно вивчає селянське життя та умови праці селянства, мандруючи по скінченні дорогобицької гімназії по різних кутках Галичини. Та мандрівка дала йому багато вражінь, багато знання селянства цілої Галичини, а не лише його рідного села. Ці вражіння Франко пізніше перетворює в низку

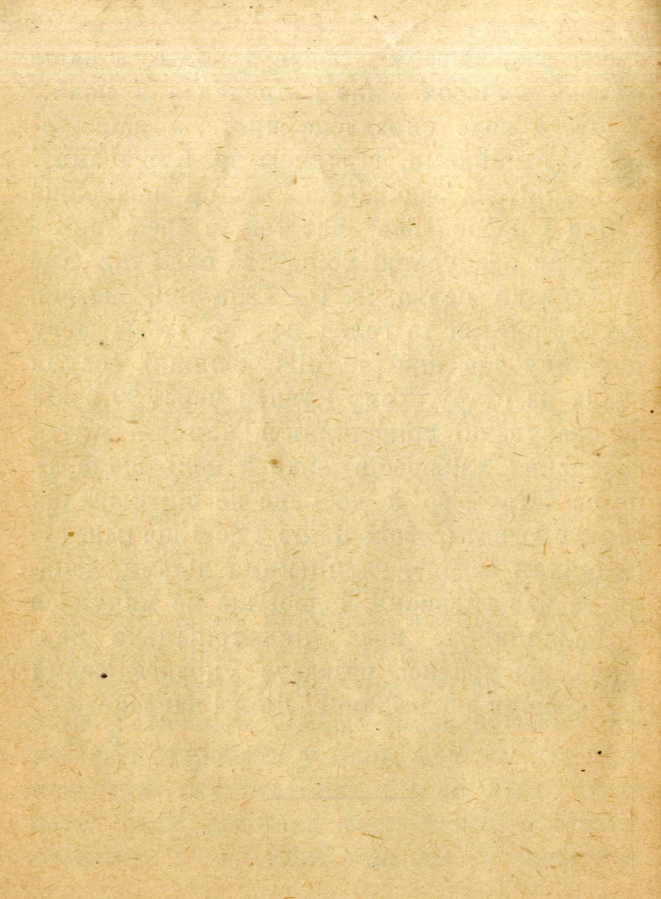
оповідань з життя селян бідаків, незаможних пролетарів („Муляр“, „Ріпник“, „Добрий зарібок“, „Вугляр“, „Лесишина челядь“, „Слимак“ та багато інших). В одному з таких оповідань — „Ліса і пасовиська“ вустами уповноваженого від громади Франко розказує, як жили хлібороби Галичини по скасуванні кріпаччини, як одурювали їх пани, щоб повернути її як не в старій, то в новій формі: „Хоч цісар дав хлопам волю і скасував панщину, то прецінь як вони (пани) не дадуть їм лісу та пасовиська, то хлоп таки мусить або погібати на пні, або до них „прийдіте поклонімося“, а тоді знову верне панщина, хоч трохи в іншій свиті, але для хлопа вона зовсім не лекша“.

За цієї нової панщини колишні кріпаки „йдуть до пана на роботу тепер, коли у самих ще нічого й не тикало“, бо „задовжалися у пана, а у нього така встанова, що поперед відробити у пана, хоч би тут громові кулі летіли, а вже відтак собі“. Отож через отой довічний борг панові у бідака-селянина і виходило так, що „у пана зро-

блено все завчасу і добре, і чисто, а наше власне тимчасом гине і пропадає в полі... У нього поле справлене чисте, а наше заросло пирійками, гірчицею та бур'янами“.

Для читача радянської України оповідання „Ліси і пасовиська“ має той інтерес, що і в Росії по скасуванні кріпацтва пани так само ошукували селян, як і в Галичині, знаючи, що безземелля та голод пожене їх на нову панщину ще швидче, ніж колишні осаули гнали на стару. Тому і тепер, через 80 років по скасуванні кріпаччини в Галичині, життя галицьких хліборобів якщо й покращало, то не на багато, бо й досі ще не спромоглися вони прогнати своїх панів, і досі ще панство Галичини володіє галицькими лісами, ланами та пасовиськами, й досі ще не минулася в Галичині та нова післякріпацька панщина, що про неї розказує уповноважений від громади в оповіданні „Ліси і пасовиська“.

В. Б.

ЛІСИ І ПАСОВИСЬКА

(Оповідання бувшого пленіпотента¹)

Господи боже, що то крику було в нас за тоті ліси та пасовиська! Як звивалися пани, як нараджувалися, підплачували інженерів та адвокатів, щоб звільнитися від усяких тягарів! Мудрі голови. Вони знали, що хоч цісар дав хлопам волю і скасував панщину, то прецінь як вони не дадуть їм ліса і пасовиська, то хлоп таки мусить або погибати на пні або до них „прийдіте поклонімося“,—а тоді верне знов панщина, хоч трохи в іншій свиті, але для хлопа через то зовсім не лекша.

І гадаєте, що в нас не вернула панщина? Прийдіть лишень та подивіться

¹ Пленіпотент—уповноважений.

до нашого села, сами переконаєтесь. Правда, отамани і окономи не їздять уже попід вікна з канчуками, на панським подвір'ю нема вже тої дубової колоди, на котрій бувало що-суботи відбувалося „гуртовне палкування“; але поглядіть лишень на людей, поговоріть із ними! Чорні, як земля, нужденні, хати пообдирані, старі, поперехилювалися на боки. Плотів трохи що й зовсім нема, хоч ліс довкола села, як море; приходиться людям обкопувати царину ровами та обсаджувати вербами, так як на Поділю. Худоба нужденна, миршава, та й то рідко у котрого газди й є. А спитайте йдучих із серпами та косами: „Куди йдете, люди?“—то, певно, скажуть: „На панський лан жито жати“, або „На панську луку косити“. А коли ви здивуєтесь, як це так, що вони йдуть до пана на роботу тепер, коли у самих ще нічого й не тикано, а тут гріє, з колоса летить, то вони хіба похитають головами та скажуть сумно: „Що ж ді-

яти? Сами то бачимо і серце нам крається, але що діяти! Задовжились ми у пана, а у нього така встанова, що попереду відроби панові, хоч би тут громові кулі летіли, а вже відтак собі“. Це в нас щороку так: у пана зробимо все завчасу і добре і чисто, а наше власне тимчасом гине і пропадає в полі. І добре то вимудрував наш пан! У нього ліс—у нас і патичка на обістю нема без його відома! У нього пасовисько—у нас худоба вигибла, витратилась, а решта ходить як сновида. У нього поле справлене, чисте, а наше заросло пірійками, гірчицею та бур'янами, гноїку нема, щоби справити, худібки тяглої нема! А ще що й на тім уродиться, то таки на полі пропадає, бо мусимо пана обробити насамперед, за погоди. І ніколи ми не можемо прийти до хліба, не можемо стати на свої ноги, не можемо вибитись з-під панської руки. А пан тисне, о, тисне що-сили! Він у нас тепер начальником громадським, його якийсь прислужник

писарем, і ціла рада мусить хилитися по їх волі. Бідного не пустить із села ні на зарібок, ні на службу, книжки не видасть. „Тут сиди, не рипайся, роби в себе!“ А в себе, розуміється, нічого робити,—йди до пана! А пан—бух по десять крейцарів за день у найтяжчий час, і мусиш робити, бо ніде дітися. Оттак-то він прикрутив нас і що-раз ліпше прикручує! Скажіть же сами, чи треба нам ще крім того панщини? Мені здається, що давня панщина з буками і оконами не була така тяжка.

А тепер послушайте, як то він заїхав нас із майки, щоби випровадити в поле і забрати отак в свої руки. Сам я був при тім, то можу вам напевно сказати і кожне слово заприсягнути. Ось, слухайте!

Зачалося нещастя наше від конскрипції, знаєте, що була в 59-ім році. До того часу жили ми з паном у добрій злагоді. Він нас боявся чіпати, бо, знаєте, тоді ще страх був між панами за-

про тоту мазурську різанину. А ми знов його і не потребували чіпати: пасови-сько мали, в лісі рубали, так, як наші батьки з давин-давна, і все вважали, що то ліс громадський—навіть злісного громадського держали. Аж тут бух—конскрипція. Знаєте, нарід темний, не знає, що до чого, перепудився. Як то наш хлоп, усе боїться, щоби податків не підвишили. Так і тоді: списувати будуть не тільки людей, а й худобу! Вже то без чогось не є.

Аж тут раз у неділю, по хвалі божій, як то звичайно, виїдуть люди з церкви, постають на зарінку раду радити. Там і війт накази які голосить, друзі про жнива балакають... Аж тут пан... „Так і так, панове громада, важна справа, конскрипція. Я ваш приятель, я тепер такий самий хлоп, як і ви. Знаєте, цісар порівняв нас усіх, тепер нема вже панів“...—Ну просто сказавши, почав нам гнути харамана. Ми роти порознімали, що то, перший раз чуємо від нашого

пана людське слово!— „Так і так,—говорить він далі,—важна справа конскрипція. Чия ласка, прошу до мене, маю щось важного сказати, як вам треба бути при тій конскрипції“. Та й посунув наперед, до двора. А ми всі, скільки нас не було, лавою за ним. Увійшли на подвір'я. Він став на ганку, озирнувся по людях, а далі викликав кількох старших до себе та й пішов з ними до покою, Стоїмо ми, чекаємо. Вертають наші старці.— „Ну, ну, що пан казав, що за справа?“ А старці наші головами сивими похитують, та все мурмочуть: „Так то так, правда й є!“ А далі до нас: „Ходім у село, чого тут галас підняли на панськім подвір'ю? Чи тут вам місце до наради?“ Пішли ми.

— Знаєте, люди добрі, панове громада,—заговорили наші старці, коли ми знов стали на громадськім зарінку,—що завтра має до нас приїхати конскрипція. Оджеж то пан наш, дай йому боже здоров'я, казав нам остерегти громаду.

Вважайте, каже на худобу! Вони списують худобу і потім наложать на вас від кожної штуки по ринському податку. Як скажете, що пасете в лісі, то будете й від ліса платити подвійний податок: раз за ліс, а другий раз за то, що пасете. То пан радить зробити так: поперед усього не казати, що пасемо в лісі, а відтак переховати часть худоби в лісі через завтрішній день і при конскрипції подавати менше худоби, ніж маємо. Так, каже, роблять і по других селах. А ліс, каже, як ваш був, так і буде, бо конскрипція нічого не має до ґрунтів.

Порадились, порадились і урадили послухати пана. Що то дурні. То як у кого було п'ять штук худоби, він три до лісу, а дві лишає напоказ; у кого десять штук,—він сім до лісу, а три лишає. Цілу череду худоби з цілого села запакували до лісу, між дебрі та нетрі і ждемо спокійно конскрипції. Так тяжко чоловікові приходяться ті податки,

а тут ще пан так налякав нас новими буцім-то надвишками, що ми не вагувалися попросту ошукати конскрипцію, щоби тільки як-небудь викрутитися від біди.

На другий день рано десь так у обіда, вже конскрипція в селі. Списують. Ну, ми всі держимося того, що ураджено, подаємо як-найменше худоби, відпекуємося від пасіння в лісі, ще й тішимося, що так гладко йде діло. Аж ось дійшла конскрипція на послідку і до пана. Деякі люди з цікавості пішли за нею. За малу хвилюку прибігають у село, задихані, залякані...

— Що ми зробили—кричать вони.— Тут щось не так, тут щось погано! Чи не підвів лишень пан нас на яке безголов'я? Він записав не тільки всю свою худобу, але й тоту нашу, що схована в лісі, і комісія поїхала туди!

Ми одебеліли, почувши таке диво. Зараз зібралися гуртом і побігли в ліс. Комісії вже не було. Питаємо пастухів:

були, кажуть, пани і наш дідич, щось писали, рахували худобу, але нас ні о що не питалися. Ми до села, говорять нам, що комісія виїхала вже з двора боковою дорогою. Рушили ми за нею, дігнали аж на другім селі. Так і так,—повідіаємо,—то пани нашу худобу рахували в лісі.

— Як то може бути ваша, коли ви сами сказали, що більше худоби не маєте, і в лісі не пасете?

— Ми таки так казали, нас пан на-радив.

— Так чого ж ви тепер хочете? Щоби ми другу конскрипцію у вас робили, чи що? Бувайте здорові! Щось-те собі зробили, то будете мати. Що написано, то пропало. А впрочім ні, вільно вам рекурсувати¹, але кажемо вам наперед, що рекурс нічого вам не допоможе, а тільки ще й сами попадетесь до криміналу за те, що ошукували цісарську комісію.

¹ Рекурсувати—подавати жалобу на розпорядження нижчих властей.

З тим ми й вернулися. Пропало,—сказали ми,—побачимо, що з того буде.

Чекаємо рік, другий—нема нічого. Пан знов у добрі з нами, тільки як коли згадати про конскрипцію, то всімахається та й каже: „Ет, жарт та й годі!“

Аж ось на третій рік—чуємо, якась комісія їде в село, пасовисько розмірювати.

— Пек тобі маро,—гадаємо собі,—це що, за чим, по що? Пасовисько наше з віку-правіку, по що його розмірювати? Правда, ми послідніми роками один кусник поділили між громаду і зорали; гадаємо собі: може то приїхали виміряти, скільки ми зорали, а скільки ще осталось. А комісія просто до двора; пообідали, а відтак на пасовисько. Розложили мапу¹, пан сам з ними ходить і показує: от відти тягнеться і доти, а це вони зорали.

Підійшли ми до тої комісії, кланя-

¹ Мапа—карта.

ємося здалека, далі приступили ближче, знов кланяємося, а комісія ані в той бік. Далі війт осмілився та й каже:

— То, прошу панів, наше пасовисько, на що ви його міряєте і палькуєте¹?

— А ти що за один?—питають пани.

— Я війт громадський.

— Ну, то добре,—відповіли вони, та й далі своє роблять. Обпалькували той кусник зораний окремо, а решту знов окремо. Ми вже з війтом за ними ходимо і дивимося, але що вони говорять, того не знаємо, бо по-німецьки шваргочуть. Далі скінчили і сідають на бричку. Війт за ними, не попускається, та все допитує. Тоді один пан стає в бричці і обертається до нас.

— Ви, люди, виділи, як комісія міряла пасовисько?

— Та виділи,—кажемо.

— І виділи, як пальки била?

— І то виділи.

¹ Палькуєте—б'єте кілки.

— І знаєте, що онто там,—показав на зораний кусник,—то ваше, громадське, а це отту, то панове?

— Га, що, як?—скрикнули ми всі мов попарені і до комісії. Комісія в ноги.

На другий день женуть наші пастухи худобу на пасовисько, а там панські слуги: „Марш відси, це панське пасовисько, не смій і ногою поступити сюди“. Пастухи обернули худобу, женуть у ліс, а там панські злісні і гайдуки: „Марш відси, ліс панський, не смій і за окіп поступити ногою“. Пастухи, звичайно, діти, та в плач, женуть худобу назад додому. І валт, крик у селі такий зробився, немов хто ціле село підпалив на всі чотири часті.

Що тут робити? Жінки кричать: „Ми з коцюбами підемо і тим панським слугам голови поскіпаємо!¹“. Але старші чоловіки якось уцитькали їх і зараз вибрали кільканадцятьох, щоб їхали аж

¹ Поскіпаємо—порозбиваємо.

до Львова до адвоката, зарадитися. Вибрали й мене. Поїхали ми, напитували адвоката. Українця, заслуженого, кажуть, і щирого. Прийшли до нього, розповідаємо: така річ і така. „Що ж“,—каже,—„будемо зачинати процес. Розстарайтеся свідків, паперів, грошей, а тимчасом заховуйтеся спокійно, бо всяка бунтація тільки пошкодила б справі“.

— Але ж, паночку,—кажемо ми,—як нам тут заховатися спокійно, коли нема де раз худобу вигнати. Адже без паші худоба на пні погине!

— Га,—каже адвокат,—що ж я вам можу на то порадити? Як виграємо процес, то пан буде мусив повернути вам усю шкоду, а тепер радьте собі, як можете.

З тим ми й пішли. Зачався процес. Скільки ми грошей на нього видали, бог один знає! Я нарахував самому адвокатові та на стемплі¹ щось звиш сімсот

¹ Стемплі—гербові марки.

ринських. Громада тяглася з останнього, хоч і як їй то не легко приходилося. Бо ліс і пасовисько осталися в панських руках і ми мусили більшу половину худоби як стій випродати за півдармо, бо не було чим годувати. Решта товклася—і нині товчеться—то по гусячим зарінку, то по перелогах, то по городах. Сади наші через то понівечилися, пасіки позводилися, а худобинка ходить, лишь, шкіра та кости.

Сім літ тягнувся наш процес, то так, як би хто з громади сім літ жили тяг. Зовсім на нінащо звелись ми за той час, але до пана ані ду-ду завзялися. Пан собі ж. Вже в яких то ми судах, у яких інстанціях не бували! І в бецирку, і в губернії, і в міністерстві і бог знає куди. І все в однім програємо—рекурсуємо; в другім виграємо—пан рекурсує, а кінця як нема—так нема. Аж, нарешті,—господи тобі слава!—дочекались ми! Приходить возьний, приносить нам резолюцію з найвищої міністерії. Так і так,

щоби полагодити спір між громадою та двором, визначається губерніяльна комісія, котра на місці спірнім має все розглянути, передивити документи, переслухати свідків і видати остаточний засуд. То ж обі сторони обов'язані того а того дня ставитися на місці спірнім зі всім своїм доказовим матеріялом. Засуд тої комісії буде без апеляції потверджений і виповнений. Ну, господи, тобі слава, подумали ми собі. Тепер, певно, буде наша правда, коли комісія має на місці судити. Тут кожний буде міг сказати, що знає, кожного вислухають, а в такім разі мусять же признати, що правда на нашій стороні.

Пан наш, одержавши таку саму резолюцію, дуже щось попіснів і ніс повісив, але далі, видко, щось надумався, сів на бричку та й до Львова. Куди він їздив, не знати, але два наші люди, що тоді були у Львові, розповідали опісля, що виділи його, як возився по місті з нашим адвокатом. Розуміється,

розповідали аж тоді, як уже було по
всьому! Досить того, що по двох чи
трьох днях приїхав наш пан із Львова
якийсь уже веселіший і навіть утішний.
Дивимосся ми, але не знаємо, що то має
значити.

Навідалися і ми до свого адвоката.
Втішився дуже. „Виграємо справу“,—
говорить.—„Я сам“,—каже,—„стану з
вами на місці спору перед комісією.
Але день перед тим прийдіть сюди до
мене: війт, пленіпотенти, свідки, при-
везіть з собою, які маєте папери, то
треба перездріти, порадитися. Знаєте,
як то перед битвою на війні пригото-
вуються, так і нам треба пригото-
ватися. Приїдьте раненько, то я скажу
кожному, що і як хто має говорити, бо,
бачите, справа запутана, а з полудня
посідаємо на віз та й гайда в село, щоби
в означений день рано бути на місці
спірнім“.

Послухали ми його ради, ще й дяку-
ємо. Зібралися: війт, два пленіпотенти

і три найстарші господарі в селі, яко свідки, забрали всі старі папери, які де в кого були, і поїхали опівночі до Львова, днем перед приїздом комісії до села. Приходимо раненько до адвоката—нема дома, десь вийшов, але зараз приїде, просять зачекати. Чекаємо ми, чекаємо—нема адвоката. Вже десята, одинадцята, дванадцята година—нема. Поголодніли ми, пішли д'воза дещо перекусити. Прибігаємо по хвилі—ще нема адвоката. Що за нещастя? Вже перша, ба й друга, ба й третя година,—тут би нам час уже їхати додому, щоби на вечір заїхати, а його нема. Аж далі, десь так коло четвертої йде він.

— Ах, перепрошаю вас,—говорить—дуже перепрошаю, панове газди, але не моя вина, що я так опізнився, в суді при розправі був, оборона протяглася аж до цієї години. Але то нічого, ми ще все зробимо гаразд. Прошу до мого покою!

— Але може би ми зараз сіли на віз

і поїхали в село,—сказав я.—То пан могли би там переглянути папери і навчити нас, що маємо говорити.

— Е, нема чого квапитися,—сказав він,—успіємо заїхати, а перегляд паперів не довго потриває.

Пішли ми з ним до його покою і посідали. Паперів внесли ціле наруччя. Взяв він тото читати: читає, читає, поволеньки, уважно, деколи нас щось запитається, ми відповідаємо, він знов читає, а тут вже півгодини, ба вже година, ба й друга минула,—він нічого. Ми тут як на терпню сидимо, в'ємося, потіємо, а він усе розпитує нас, мов на протоколі, все папери читає, муркоче,—непорадна година! Вже ми по кілька разів йому набилювали: мора би їхати. А він усе своє: зараз, зараз! Та й далі до читання. Шоста година вибила, як дочитав. Ну, гадаємо собі, господи тобі слава, кінець уже тому читанню, поїдемо! Еге, як би та не так! Як зачне тепер наш адвокат толкувати нам цілий

процес від початку, обширно, подрібно, немов то ми й зовсім нічого не знаємо. Говорить, говорить, а ми трохи зо шкіри не вискакуємо,—тут таки би чоловік схопився, плюнув йому в очі і пішов. Та ба, годі! Далі зачав нас навчати, як маємо говорити перед комісією,—і справді мудро навчав! Така ясна стала нам ціла справа, так добре знав кожний, що йому говорити, що аж любо. Жаль тільки, що коли це навчання скінчилося, вибила дев'ята година. Смерклося зовсім. Він аж тепер мов спостерігся, а тут ще й гриміти почало.

— Ов-ва, а це що такого, вечір уже?—сказав він, озираючись.

— Таже вечір,—відповіли ми, мов осуджені.

— Що ж тепер діяти? Як їхати?

— Або я знаю,—відказав я.—Тепер трудно їхати, дорога недобра, та й воно далеко досить, лісами!..

— Сами не знаємо, що діяти!—відказали наші люди.

— А на котру годину завтра має приїхати комісія.

— На десяту рано.

— На десяту? Е, то байка: переночуйте ви тут, а завтра ранесенько повстаємо і куренемо в село так, що аж закуриться. На восьму будемо там. Оттут йдіть, зараз коло моєї хати шинок є. Єврей, порядний, там переночує, завтра, пам'ятайте, не опізніться, я буду ждати на вас.

Що робити! Раді не раді пішли ми. Єврей уже мов і надіявся нас

— Чи ви від пана адвоката?—питає.

— Ая.

— Ну, ну, ходіть, найду для вас місце, ночуйте здорові! А може ще потребуєте чого?

— Та дайте по порції горілки, ліпше буде спатися.

Випили ми, полягали в божий час і відразу поснули, як дерево. Чи довго ми так спали, бог знає. Досить того—пробуджуюся я—день білий. Зриваюся

до вікна, дивлюся на сонце — вже геть з полудня. Гляжу довкола — всі наші газди сплять, як дерево. Господи боже, що це такого? Чи то сон, чи ява? Скрикнув я що-сили — ні, це не сон! Вони посхапувалися і собі ж до вікна. А це що? З полудня вже? Невжеж ми так спали? Приподачку нещасливий! В'ємося, мов пискорі посолені, а тут в голові кожному шумить, кості всі болять, мов поламані! Кличемо єврея: скільки вам належить за нічліг? — Не багато, лише шість ринських. — Як? Що? Яким світом? — А він, злодюга, видячи, що нам квапно діється, що ми тут розщибаємося та аж чуби гриземо з нетерплячки, став собі в дверях та тільки всміхається, бороду погладжуючи. — Так у мене всі гості платять!

Деякі з наших зачали з ним торгуватися, але де там, ані слова не дає собі сказати. Вергли ми йому гроші, скільки хотів, та й далі, до адвоката. Прибігаємо — нема дома, рано ждав-ждав

на нас, а далі сам поїхав, велів, щоби ми як-найшвидче поспішали за ним. А папери наші?—Папери лишив, ось вам ваші папери!—От так маєш! Поїхав, а паперів не брав. Господи милосердний, що з нами тоді робилося, то й погадати страшно! Що то, гадаємо собі, там десь уже без нас справу розсудили, громада програла, що нам люди скажуть? Яка нужда чекає нас надалі? Ми немов наперед бачили того, що нас чекало та й тоді вже нетрудно було й бачити все те наперед!

Пігнали ми до дому, та й просто не в село, а на пасовисько. Нема нікого. До лісу. Нема нікого. А тут вже швидко вечір буде. Ми до двора—в дворі співи, сміхи, гостина, музика—це пан комісію гостить. Глядимо ми, є і наш адвокат у покою, червоний, веселий, говіркий. Скільки проклять у тій хвилі на нього впало, то, певно, в своїм життю стільки склянок вина не випив! Ми вже чисто подеревіли, не говоримо нічого, не роз-

питуємо ні про що,—бо і на що? Сами знаємо, що наше нещастя готове. Мов стовпи які, ми поставали на ганку, стоїмо, чекаємо, а сами не знаємо, на кого та й за чим. Пани якось побачили нас, підняли регіт у покою, але до нас ніхто не виходить. Панські слуги йдуть попри нас, також сміються, кепкують собі, поштуркують нас, але до нас ані слова. Панські пси приходять, обнюхують нас, деякі загарчать, а деякі й таки тихо відійдуть. А ми нічого, стоїмо, як неживі. Вже смерклося, в покоях запалало світло, пани і пані почали виводити якихось пісень, на-дворі почав дощ кропити, а ми стоїмо все на ганку, з очима, вліпленими в ті яріючі шиби, з дрожжю в тілі і розпукою в серці.

Аж ось, нарешті, пізно вже вночі відчинилися двері і почали один за другим викочуватися пани до своїх бричок. Насамперед пани від комісії. Переходячи по-при нас, найгрубший з них став, позирнув на нас грізно і каже:

— Ви що за одні?
— Тутешні.
— Чого потребуєте?
— Що з нашим процесом сталося?
— З вашим процесом? То ви аж тепер приходите о тім довідуватися? П'яниці погані! Ви варті пасовиська, ви варті ліса? А торби жебрацької не ласка? Ідїть же додому і не смійте о тім і споминати! Минулися роки, як добро розпирало боки! Пропали, Йване, гроші!

Вся комісія зареготалася, сіла на брички та й поїхала. За комісією надійшов наш адвокат, крадучись, як злодій, змішаний, ніби п'яний.

— Га, ви тут, ви тут?—лепотів він.— Ждав на вас, їй-богу, ждав, чому не приходили?

— А багато вам наш дідич заплатив, щоб ви нас спинили в місті, поки тут комісія розсудить на його хосен?

— Що? Як? Га! Образа гонору!..— лепотів він, сідаючи на бричку і курнув що-духу з двора.

— Щоб ти собі голову зломив!—проговорили ми вслід за ним. Та й то дарма: не зломив голови, собака!

Аж ось і пан наш раптом немов уродився перед нами. Стояв похитуючись у отворених дверях.

— Ге-ге-ге!—говорив він з п'яним реготом,—панове громада, обивателі, буржери, пленіпотенти, а що там чувати? Як процесець іде? Нічого, нічого! Але постійте-но ви, я вас тепер буду розумувчити! Тепер ви будете скакати так, як я заграю! Я вам дам себе знати, щоб ви тямили!

І додержав слова! Прикрутив усіх так, що й дихнути годі! Правда, громада не відразу подалася. Зробили ми рекурс, але рекурс відкинули. Тоді ми рішилися силою боронити свого права, але тим іще гірше собі пошкодили. Жінки, діти, чоловіки і старці, всі за покотом, виринули з села, щоби не дати панові заняти пасовиська. Пан спровадив військо. Ми перед військом попадали на землю,

кричачи: „Хоч толочте, хоч стріляйте
ми з цієї землі не вступимося, то наше
Але військо не стріляло і не толочило
а тільки, поділившись на дві роти, по-
шило на конях через збіжжя, через плот
та в село. Прийшлось нам вертати. Д
місяці стояли в селі жовніри, що бу
ліпшого з худоби повирізували та
з'їдали, звели нас усіх на нінащо, а ко
від'їздили, то пан міг бути спокійни
громада була зламана і зруйнована
чиста і мусила сама податися в його
руки.

От така наша доля. Чи буде коли
ліпше, чи доведеться нам хоч при сме
ті дихнути вільніше, господь знає. А
пан зо всеї сили працює над тим, щоб
чим-раз тісніше натискати на нас п
П'ять коршмів у селі запровадив, ш
нема, священика вибрав собі такого
з ним руку тягне, а нам нікому п
дити, живемо як ті воли в ярмі, ва
дітям не робимо надії на кращу дол

В травні 1883 р.

General and Special Instructions

1	1. General Instructions
2	2. Special Instructions
3	3. General Instructions
4	4. Special Instructions
5	5. General Instructions
6	6. Special Instructions
7	7. General Instructions
8	8. Special Instructions
9	9. General Instructions
10	10. Special Instructions
11	11. General Instructions
12	12. Special Instructions
13	13. General Instructions
14	14. Special Instructions
15	15. General Instructions
16	16. Special Instructions
17	17. General Instructions
18	18. Special Instructions
19	19. General Instructions
20	20. Special Instructions
21	21. General Instructions
22	22. Special Instructions
23	23. General Instructions
24	24. Special Instructions
25	25. General Instructions
26	26. Special Instructions
27	27. General Instructions
28	28. Special Instructions
29	29. General Instructions
30	30. Special Instructions
31	31. General Instructions
32	32. Special Instructions
33	33. General Instructions
34	34. Special Instructions
35	35. General Instructions
36	36. Special Instructions
37	37. General Instructions
38	38. Special Instructions
39	39. General Instructions
40	40. Special Instructions
41	41. General Instructions
42	42. Special Instructions
43	43. General Instructions
44	44. Special Instructions
45	45. General Instructions
46	46. Special Instructions
47	47. General Instructions
48	48. Special Instructions
49	49. General Instructions
50	50. Special Instructions
51	51. General Instructions
52	52. Special Instructions
53	53. General Instructions
54	54. Special Instructions
55	55. General Instructions
56	56. Special Instructions
57	57. General Instructions
58	58. Special Instructions
59	59. General Instructions
60	60. Special Instructions
61	61. General Instructions
62	62. Special Instructions
63	63. General Instructions
64	64. Special Instructions
65	65. General Instructions
66	66. Special Instructions
67	67. General Instructions
68	68. Special Instructions
69	69. General Instructions
70	70. Special Instructions
71	71. General Instructions
72	72. Special Instructions
73	73. General Instructions
74	74. Special Instructions
75	75. General Instructions
76	76. Special Instructions
77	77. General Instructions
78	78. Special Instructions
79	79. General Instructions
80	80. Special Instructions
81	81. General Instructions
82	82. Special Instructions
83	83. General Instructions
84	84. Special Instructions
85	85. General Instructions
86	86. Special Instructions
87	87. General Instructions
88	88. Special Instructions
89	89. General Instructions
90	90. Special Instructions
91	91. General Instructions
92	92. Special Instructions
93	93. General Instructions
94	94. Special Instructions
95	95. General Instructions
96	96. Special Instructions
97	97. General Instructions
98	98. Special Instructions
99	99. General Instructions
100	100. Special Instructions

31.870

„Дешева бібліотека

Видавництва „Українська

I
Ф л-633

№ 148.	Франко—Ле	
№ 149.	Дж. Лондон	
№ 150.	Дж. Лондон	
	на щоп	
№ 151—152.	Федьк	
№ 153.	Хвильовий—	
№ 154—155.	Україн	
№ 156.	С. Руданськ	
№ 157.	Винниченко—Чес	5
№ 158.	Коцюбинський—Він іде	5
№ 159.	Франко—Олівець	5
№ 160—161.	Авищенко—Баланс	10
№ 162.	Генрі—Коса на камінь	5
№ 163.	Півченко—Катерина	5
№ 164.	Ковальчук—Криваві легенди	5
№ 165—166.	Маркович—Збройний напад	10
№ 167—169.	Кириленко—Стихія	15
№ 170.	Івченко—Смертний спів	5
№ 171.	Франко—У кузні	5
№ 172—173.	Копиленко—Македон Близь	10
№ 174—176.	Маркович—Судова помилка	15
№ 177—181.	Микитенко—Гавріїл Кири-	
	ченко—школяр	25
№ 182.	Грінченко—Сам собі гав	5
№ 183—185.	Авищенко—Побачення	15
№ 186.	Коцюба—Без ґрунту	5
№ 187.	Франко—Малий Мирон. Краснопис	5
№ 188.	Франко—Ліси і пасовиська	5
№ 189.	Качура—Без хліба	5

31. 870

Ф I
Л-634

Л. Франко

Лиси і
пасовиська